

MOTIV DREVEŠA V POEZIJI AVTORJEV PESMI ŠTIRIH

I.

V literaturi, slikarstvu in tudi drugih umetnostih je motiv drevesa mnogokrat uporabljen. Literatura od nekdaj upodablja drevo, pogosto je predvsem v liriki, kjer dobiva mnoge različne pomene. Že od antike dalje je, skupaj s cvetjem in potoki, sestavina idealne pokrajine, kamor se zatekajo zaljubljeni. Srednji vek je gozd predstavljal kot pribežališče zločincev, puščavnikov in drugih, ki so se umaknili iz družbe. »Divji gozd« je bil v dvorski epiki podoba grozljivega kraja, kjer vitezi doživljajo svoje pustolovščine in se bojujejo s pošastmi. V 16. in 17. stoletju postane drevo najbolj priljubljen motiv emblematične poezije, ki ga je uporabljala za jasnejšo razlago morale: hrast, ki ga nevihta ne izruva, je podoba močnih korenin čednosti, lovor upodablja čisto vest itd. V 18. stoletju pesnik odkrije lepoto drevesa v pristni naravi, drevo torej ni več kulisa, ampak postane povsem pravo, naravno drevo. V romantiki beži človek v gozd, da bi tam našel svoj lastni jaz, beži k samemu sebi. Ta beg v gozd, k naravi, pogosto srečujemo v liriki od pozne romantike preko 19. stoletja in vse do danes. Človek in narava pa nista vedno v sozvočju, saj je pesnik že v 19. stoletju razočaran ob spoznanju, da narava brezbrizno stoji nasproti človekovi bolečini. V zadnjih desetletjih 20. stoletja pa se pojavi tudi skrb za preživetje drevesa, ki ni več zgolj simbol moči in trdoživosti, temveč tudi simbol ranljivosti. Se pravi, da se motiv drevesa povezuje tudi z ekološko problematiko, saj drevo opozarja človeka, naj ne uničuje narave, ker bo s tem uničil tudi sebe.

II.

Predmet naše raziskave je motiv drevesa v poeziji štirih slovenskih avtorjev, ki so leta 1953 izdali zbirko *Pesmi štirih*: K. Koviča, C. Zlobca, J. Menarta in T. Pavčka. Poleg izhodiščne knjige te pesniške četverice bomo pri analizi upoštevali tudi vse njihove kasnejše zbirke, ki so izšle do leta 1989.

Zaradi večje preglednosti razvrščamo pesmi z motivom drevesa v tri skupine. V prvo sodijo besedila, v katerih je drevo izenačeno s človekom in njegovo usodo, v drugo pa tista, kjer je nasprotje človeka. Pesmi, kjer je drevo predstavljeno kot del narave, uvrščamo v tretjo skupino. Čeprav je drevo seveda vedno njen del, smo to skupino označili tako zaradi tega, ker drevo v pesmih te skupine večinoma ni povezano s človekom, temveč je resnično le sestavina narave, del, s katerim pesnik naslika podobo pokrajine ali letnega časa. V to tretjo skupino sodijo tudi t. i. drevesne pesmi, besedila, ki so v celoti in izrecno posvečena drevesu, pravemu, narurnemu drevesu, se pravi, da ga pesnik ne prisposablja niti zoperstavlja človeku, drevo ne dobiva prenesenih pomenov, saj nastanek pesmi izzove s svojo konkretno podobo.

Že v zbirki pesmi *Pesmi štirih* se pojavijo razlike glede na pogostnost motiva drevesa, saj drevo upodobita le K. Kovič in C. Zlobec, pri Menartu in Pavčku pa takšnih pesmi tukaj ne najdemo.

Drevo kot podoba človeka ima pri Koviču dva pola. Drevo predstavlja simbol trdoživosti in pesnik z njim upodablja človekovo življenje, njegov boj in njegovo vztrajanje. To je »pozitivni« pol, drevo izraža človekovo moč in njegovo voljo do življenja. Kot primer navedimo verze: »Jaz sem kakor osamljeno drevo / ob robu razviharjene ravnine, / šibak in sam, brez trdne korenine, / ki bi zagrizla se v pečeno dno. // (...) A vendar, ko v najhujši bolečini / mi brizgne živa kri iz dna srca, / ko me prekolje strela po sredini // hoteč me vreči strtega ob tla, / se vzpnem v poslednji, silni veličini / in zrastem kakor plamen do neba. (DREVO – *Pesmi štirih*, str. 36; 1., 3. in 4. kit.)

Človek in drevo pa sta izenačena tudi takrat, ko Kovič potrebuje orodje za slikanje negativnih strani našega bivanja. Tedaj postane trdna priraščenost drevesa prisposoba človekove nesvobodnosti, njegove ujetosti v okolje in metafora za minljivost. Priraščenost drevesa dobiva tako negativen predznak, šele kot takega ga lahko Kovič prisposodablja človeku, ki hrepeni po svobodi, a je vpet v okolje, kateremu ne more ubežati: »Kakor da rase v sleherno sobo / in je z nami vsemi tako kakor z njo: / ničesar ne ljubi bolj kot svetlobo, / pa nima peroti in je priraslo drevo.« (VRBA ŽALUJKA – *Prezgodnji dan*, str. 45; 3. kit.) Identifikacije človeka in drevesa Kovič ne uporablja le tedaj, ko prikazuje človekovo moč, njegovo vztrajanje in željo po življenju, ampak tudi takrat, ko ubeseduje nasprotje med človekom, ki je minljiv, in drevesom, ki je večno. Drevo v teh pesmih postane simbol nenehnega obnavljanja in neumrljivosti: »K oknu sklanja mlado se drevo. / Vse je s hladno težo obloženo. / Starka zre skoz šipo orošeno / in premišlja: vzelo naju bo. // (...) In je leto tiho h kraju šlo. / Spet so dnevi toplo zasijali. / Starko so že zdavnaj pokopali. / V maju pa vzbrstelo je drevo.« (SMRT STARKE – *Pesmi štirih*, str. 10; 2. in 4. kit.) To je prvi zorni kot, s katerega gleda Kovič, ko občuti različnost človeka in drevesa: minljivo proti neminljivemu. Drugi vidik pa je nasprotje med drevesom, ki obstaja od nekdaj, biva in ne potrebuje potrditve za svoj obstoj, ter človekom kot mislečim bitjem, ki hrepeni po taki potrditvi: »Ko se zaveš, da si, / ne moreš več sebi uiti. / Vpiješ – kot blodnica v sli – : / Jaz tudi hočem biti! // Pod mojim oknom drevo / teh blodenj nikdar ni poznalo. / In vendar je zmeraj bilo, / dajalo je le in jemalo. // (...) Pa bi bil raje drevo. / Veje bi stezal v jasnine. / V trdo, a dobro zemljo / zakopal bi korenine.« (BREZ NASLOVA – *Pesmi štirih*, str. 33; 3., 4. in 6. kit.)

V nekaterih pesmih Kovič opazuje drevo; njegova podoba v naravi pesnika spodbudi, da mu napiše pesem, ko npr. ubesedi njegovo umiranje, drevo nemo vzdiguje suhe veje kvišku in prosi za kapljo vode. Toda dežja ni, drevo se je posušilo in »zdaj je kot jambor na zeleni ladji.« (ZELENI JAMBOR – *Prezgodnji dan*, str. 39) Kovič pa opeva tudi lepoto drevesa, lahko rečemo, da mu napiše himno z verzi: »Steblo / z rokami iz solz, / s telesom iz krušne skorje, // ti žeja kvišku za nebom vetra in zvezd, / od koder se sklanjajo k tebi / samo ptice in strele, // ti nežnost duše iz blede zelenih listov, / ti veter, ki grizeš prst z zobmi korenin, / ti hlad nad studenci presahlimi, // ti ptica v ušesu zemlje, / ti mravlja v očeh neba, // ti vélika prisposoba med nebom in zemljo, // drevo.« (OLJKA – *Korenine vetra*, str. 11)

Obe besedili sta drevesni pesmi, saj sta v celoti posvečeni drevesu in njegovemu umiranju oziroma lepoti.

Največ pa je v tej skupini pesmi, kjer je drevo rekvizit za slikanje pokrajine in narave, ki s človekom ni v sozvočju. Velik učinek dosega avtor z vrsto personifikacij, ki mu omogočajo, da ustvari podobo drevja in s tem narave, ki živi: »Zrak se med gabri stekleno premika, / gosto kot smola je dihanje smrek, / (...) // Gole akacije stražijo reko, / divji golobi zapuš-

čajjo gozd, / zášlo v megli na samotno poseko / neko drevo se pripravlja na post.« (BELA PESEM – *Korenine vetra*, str. 29; 2. in 3. kit.) Mnoga epiteta ustvarjajo posebno razpoloženje v pokrajini in so pogosta zlasti v zbirki *Labrador*. Staro, mokro dreveje, črne jelše, črni sadovnjaki, drevesa, ki jalo vo šumijo, okus po prežnojenem lesu, vse to ustvarja vzdušje hladne, mokre, temne pokrajine, ki je človeku neprijetna. Razširi se občutje, ki ga Kovič zapiše že v pesmi GOZD: »Gozd me obkroža kot velik, sovražen plot.« (*Korenine vetra*, str. 30; 4. kit) Človek in narava nista v soglasju, narava človeku ne nudi zavetja.

V okviru treh skupin dobiva drevo različne razsežnosti. Je simbol trdoživosti in vztrajnosti, metafora za človekovo minljivost, smrt in nesvobodnost (1. skupina), prehaja v simbol večnega obnavljanja in neumrljivosti (2. skupina). Hkrati pa je drevo tudi rekvizit, s katerim Kovič naslika naravo, ki s človekom ni v soglasju (3. skupina). Zadnja skupina je najštevilčnejša in, z izjemo dveh drevesnih pesmi, uporablja drevo zato, da ustvarja povsem specifično atmosfero v pokrajini.

CIRIL ZLOBEC

Tudi pri C. Zlobcu je motiv drevesa pogost, pojavlja se v vseh njegovih zbirkah in dobiva različne pomenske razsežnosti. Kot pri Koviču, lahko tudi pri Zlobcu pesmi z motivom drevesa razdelimo v tri skupine. Poimenovali jih bomo enako kot pri Koviču, ker te oznake na splošno ustrezajo. Seveda pa znotraj posamezne skupine obstajajo med obema pesnikoma razlike, ki ne zadevajo le obsega posamezne skupine, temveč tudi pomenske različice.

Drevo je pri Zlobcu lahko podoba človeka nasploh, podoba njegovega življenja in kot tako simbolizira vztrajnost in moč. Identifikacija človeka in drevesa je očitna v verzih: »Če sem precenil svojo moč, / bom padel kot drevo na Krasu: / preklan na dvoje. // A moje korenine / se bodo spremenile / v plodno prst / za nežnejša semena, / ki ne morejo pognati / v suhi, / mrtvi / kamen.« (AVTOPORTRET – *Ljubezen*, str. 34; 5. in 6. kit.) Drevo, ki je sprva simbol trdoživosti, postane kasneje s svojimi koreninami porok za novo življenje. Zanimiva je tudi podoba topola, ki skupaj z listi izraža senzibilnost in pesnikovo sprejemljivost za vtise. Pesnikova občutljivost je prispodobljena s topolovim listjem, ki je krhko in še posebej občutljivo, zato je stopnja pesnikove senzibilnosti potencirana: »Ste kdaj že šli v poletnem soncu prek poljane, / ko se zdi, da narava spi, / ko travna bilka, hrastov listič se ne zgane, / a topol šelesti?... // Ujel je sapo, ki je ni.« (POET – *Pesmi štirih*, str. 39; 2. in 3. kit.) Drevo kot podoba človeka se pri Zlobcu povezuje tudi z ljubezensko tematiko in postane podoba ali moškega ali ženske, pri čemer gre za razsežnost Zlobčeve poezije, ki je pri ostalih treh pesnikih ne najdemo. V ta okvir sodijo pesmi: V BREZVETRJU TRE-NUTKA (*Pobeglo otroštvo*, str. 16), DREVO LJUBEZNI (*Ljubezen*, str. 12), NAJINA OAZA (*Najina oaza*, str. 14), EROTIKA X. (*Pesmi jeze in ljubezni*, str. 54). Kot primer navedimo verze, kjer pesnik zapiše: »Dve drevesi rastle sta v bližini, / drugo drugega vse bolj se bali, / v strahu vse bolj vzpenjali se kvišku / k zraku, soncu in sinjini. // Potem so srečale se njune korenine / in zdaj nič več ne vzpenjata se kvišku. / V temi pod zemljo zdaj nesramežljivo / uživata v objemu korenin.« (EROTIKA X.) Znotraj prve skupine pa moramo posebej poudariti simboliko korenin, ki prispodablja izvor in dom, ter krošnjo, ki jo Zlobec uporablja kot metaforo za otroštvo. Simbolika korenin je najbolj povedna v pesmi OREH: »(...) / in tako sem včeraj, lep nedeljski dan, / pod temelji že zdavnaj mrtve hiše / odkril še žive korenine / starega oreha. // Vso noč bom molil / k veliki skušnjavi v sebi, / da ob zori mogel bi verjeti / v to ohrabrujočo prispodobo korenin.« (*Kras*, str. 62; 4.

in 5. kit.) Oreh je bil zadnji varuh zapuščenega doma, ko pade on, se poruši tudi hiša. Korenine se razrastejo v simbol izvora in doma. Ko pesnik zapiše: »Vso noč bom molil / k veliki skušnjavi v sebi«, korenine simbolizirajo težnjo po povratku, po iskanju izgubljenih vezi. Oreh, predvsem pa njegove korenine, so podoba pesnikove zavesti o pripadnosti, iz katere črpa moč.

Trdimo lahko, da se drevo kot podoba človeka pri Zlobcu pojavlja v dveh razsežnostih: z njim upodablja človekovo življenje nasploh in posebej ljubezen med moškim in žensko, pri čemer je lahko drevo (oziroma njegov del) tako podoba ženske kot moškega.

V skupino, kjer je drevo ali njegov del predstavljeno kot človekovo nasprotje, lahko uvrstimo le dve pesmi. V prvi je človek močan, kljubuje življenju in si podredi drevo – V ISKANJU SEBE (*Najina oaza*, str. 43). V drugi pesmi pa je moški nesposoben nuditi zavetje ženski, zato je nasprotje krošnje-zavetja; pesnik zapiše: »Ti si visoka ptica, / ki ji nevarnost jastrebov / je vzela nebes. / Jaz ti ne morem biti krošnja.« (JAZ SEM TVOJA SMRT – *Najina oaza*, str. 17; 3. kit.)

V tretji skupini pesmi so drevesa največkrat postavljena v mrtvo pokrajino, ki lirskemu subjektu ne nudi zavetja. Mrzla, hladna pokrajina ga ne privlači, drevo s suhimi vejami se mu zdi grozeče, zato ga ne spominja na življenje, obnavljanje, ne pripisuje mu simbolnih pomenov, temveč ga naslika kot sestavino te specifične pokrajine: »Nestrpne ptice / kljujejo nemirne / gole veje, / ovite v hladno folijo / marčevega sonca, / ki še ni poglalo / prvih brstov / toplih žarkov, / da bi z njimi zdaj, / zobaje jih prezeble, / si odtajale / zamrznjene glasove v grlu, / ki bi rado spet zapelo / hvalnico zeleni krošnji / z gnezdodom za mladitve.« (ONSTRAN OKNA JUTRO – *Kras*, str. 65.) Ta skupina pesmi je v veliki meri podobna Kovičevim pesmim iz tretje skupine, saj gre v obeh primerih za nesoglasje med človekom in naravo, ki je prisotno tudi v pesmi, ki jo lahko označimo kot drevesno pesem, saj izzove podoba umirajočega drevesa njen nastanek: »Mrzel, hladen, skoraj / okamenel, / kot da je čezenj šla ledena doba, / se zdaj v čudnem krču, / edini med drevesi, / zvija hrast. // Bil je mrtev. / Zdaj, ko vse krog njega / se v pomlad samo prebuja, / mora on skoz novo rojstvo se izviti. // Še ko iz svoje zimske smrti / ne bo mogel več odpreti vrat / v pomladni dan, / ga bomo, posušenega, začudeni / šele tedaj odkrili, / ko neznani grm pod njim / bo že zeleni venec ob nogah / njegove zadnje smrti (...).« (HRAST – *Kras*, str. 75). Podoba drevesa pozimi, ko je mrtev, ljudi ne vznemirja in ga ne opazijo. Šele ko bo vse naokoli zelenelo, bodo ljudje presenečeni spoznali, da se je hrast posušil. Narava je pozimi tuja in hladna, zato lirski subjekt spremembe v njej opazi šele spomladi.

Izjema v tej skupini je besedilo, ki je prav tako drevesna pesem, saj jo pesnik zapiše, ker ga je očarala lepota razcvetelega drevesa: »Pod oknom v temni noči / zablestela je cvetoča češnja: / bela, tako vsa bela, / kot da v njenih se cvetovih / ujela je svetloba / moje ugasnjene svetilke... / Še noč spoštljivo / je pred njo obstala, / da v trepetajočem snegu / teh cvetov / ne zapustila bi sledov / svojih črnih prstov... // V temi pod mojim oknom / kot bakla upanja / gori cvetoča češnja – / bela, tako vsa bela, / kot nevesta, / ki z belim cvetjem v srcu / čaka jutra.« (V PRIČAKOVANJU NOVEGA DNE – *Pobeglo otroštvo*, str. 54; 2. in 3. kit.)

V primerjavi s Kovičem se Zlobec v večji meri ukvarja s posameznimi deli drevesa, ki dobivajo različne funkcije: krošnja prispeva zavetje in otroštvo, korenine pa ponazarjajo dom, izvore, težnjo po vračanju. Zanimiva je tudi povezanost motiva drevesa z ljubezensko tematiko, ki povečuje raznovrstnost skupine, kjer je drevo podoba človeka.

V nasprotju s Kovičem in Zlobcem je motiv drevesa pri Menartu manj pogost. V zbirki *Pesmi štirih* takšnega besedila, kjer bi se pojavilo drevo, sploh ne najdemo. Nasploh se Menart razlikuje od ostalih treh avtorjev po tem, da ga izmed vseh delov drevesa zaposluje predvsem listje, zato lahko njegovo prvo skupino preimenujemo v »listje kot podoba človekove minljivosti«. Vse pesmi te skupine, in teh je kar nekaj, vsebujejo podobo (jesenskega) listja, ki prerase v simbol človeka, krhkega in minljivega bitja. Pesmi z motivom listja so prežete s podobo človekove nemoči ob spoznanju, da ni večni. To globoko občutje je skupno celotnemu ciklu, ki nosi naslov Škratno listje (*Prva jesen*). Škratni listi so metafora za vse umrle, ki se jih lirski subjekt v teh pesmih spominja: kolone vojakov, ki je odšla v smrt, bojavnika, ki je umrl s sliko žene in sina v rokah, obtožencev pred vojnim sodiščem, talcev itd. Vsi ti so s svojo krvjo poškropili listje, vsi ti so škratno listje, podoba krvave smrti.

Listje pa pri Menartu ni le škratne barve, je tudi zlato, saj ga pesnik imenuje »okraski zlati«, »nakit dreves« in ga pogosto povezuje s podobo jeseni, ko listje odpada, ko »leno pobira čas / z drevja okraske zlate...« (PESEM ODHODA – *Statve življenja**, str. 67; 3. kit.). Najbolj nazorno lahko prikažemo Menartovo »poezijo listja« z naslednjimi verzmi: »Po krhkem listju dež škreblija / in tare ga in ga tepta... / Glej! List – kako boječe / bori se in trepeče... / zaman! že škrtne in se vda / in se zgrbanči v blatna tla. // (...) O, misel, stoj! / Vsak list je brat / in dež je čas, ki ga tepta / in hoče, da gnojil bi tla. / Ubogi jaz, ubogi brat!« (KRHKO LISTJE – *Statve življenja*, str. 131; 2. in 4. kit.) Podobo minevanja v naravi Menart poveže z minevanjem človeka, ki je le list, krhek, trepetajoč in predvsem minljiv.

Drugo skupino predstavljajo pesmi, kjer je drevo sredstvo, s katerim pesnik ustvarja podobo pokrajine ali letnega časa. Toda ko lirski subjekt opazuje naravo, se ob tem zave, kako minljiv je, in se primerja z drevesom, ki je v nasprotju z njim večno. Zaradi tega dejstva bi te pesmi lahko uvrstili v skupino, kjer je drevo človekovo nasprotje, vendar obsega večji del takšnega besedila podobo pokrajine ali letnega časa, misel o človekovi minljivosti pa le zaključni verz ali dva, zato smo jih razvrstili v skupino, kjer je drevo upodobljeno kot del narave. Največkrat gre tudi pri Menartu za podobo hladne pokrajine in golih dreves (PESEM ODHODA, *Statve življenja*, str. 67), seveda pa se drevo pojavi tudi v tistih pesmih, kjer slika lepoto narave, denimo njene jesenske barve. Vendar tudi pri teh pesmih lirski subjekt ne more mimo spoznanja o minljivosti, pri tem pa upodobi nasprotje, ki ga uporabi tudi Kovič: drevo – neminljivo proti človeku – minljivo. To spoznanje je skupno pesmim: VEČERNA PESEM (*Statve življenja*, 369), LOG (*Statve življenja*, 510), LIPE (*Statve življenja*, 479), MLADA ALEJA (*Statve življenja*, 480) idr. Za primer navedimo verz: »Zahod žari, temà je že povsod, / nad črnim gozdom zvezda trepetaj; / grmovje, lesa, belkasta steza ... / Že marsikdo je v mraku hodil tod / in zdaj ne hodi tod in ne drugod.« (VEČERNA PESEM – *Statve življenja*, str. 370; 5. kit.)

Pri Menartu je zanimivo prav občutje minljivosti, ki ga izraža z motivom drevesa, bodisi s simboliko listja, ki je podoba človeka v vsej njegovi minljivosti bodisi s podobo večnega drevesa, ki ga zoperstavi človeku.

* Zaradi lažje dosegljivosti so pesmi navedene iz knjige *Statve življenja*, kjer so ponatisnjene vse njegove dotedanje pesniške zbirke.

Tudi pri T. PAVČKU lahko pesmi z motivom drevesa porazdelimo v samo dve skupini. Obsežnejša je tista, kjer je drevo podoba človeka in znotraj katere dobiva različne pomen-ske razsežnosti.

Pavček simboliko drevesa obogati, pripisuje mu lastnosti, ki jih pri ostalih treh avtorjih ne najdemo. Tako ustvari podobo kozmičnega drevesa, ki povezuje tri svetove, in ga izenači s človekom, povezovalcem treh časov. Pesem je polna simbolike, korenine so podoba človekove preteklosti, deblo sedanjosti, krošnja prihodnosti: »(...) // kako se kot listje strast / obletava v telesu / in da je kazen in slast / biti podoben drevesu, // čutiti jok in moč in srh / zemlje, opore rešilne, / slutiti v krošnjah grozeči vrh / gôre prihodnosti, temne in silne.« (PREDANOST – *Ujeti ocean*, str. 8; 3. in 4. kit.)

Novo razsežnost ustvari tudi s podobo upornega in trdoživega drevesa, ki se razraste v simbol slovenstva. Slovenska zgodovina je upodobljena v verzih, kjer avtor zapiše: »Vi-dim: še zmeraj raste drevo / pod nepriljudnimi okni časa. / Tisočkrat bičano, / Tisočkrat zlomljeno / v koreninju zasekano – / še zmeraj raste drevo, / čudežno, zemeljsko – živa upornost Krasa. // Vem: sekali so ga vztrajno, / / sekali so ga kruto / prišleki s severa, / prišleki z juga, / z zahoda in z vzhoda, / a še zmeraj raste drevo, / čudežno, zemeljsko / z vejami do božjega svoda. // Slutim: z njega slej ali prej / sami našagamo vej, / sami in kar tako / s samomorilsko strastjó / si ga skušamo vzeti, / sami mu kopljemo grob. / Bo še ras-tlo drevo, / naše uporno drevo, / sredi prihodnjih stoletij?« (DREVO – *Goličava*, str. 77)

Drugačna je podoba češnje, ki je simbol časa: ločuje ljudi in briše spomine, hkrati pa tudi prisposodablja lepoto in lepe trenutke človekovega življenja. Tako postane drevo-češnja simbol z dvema pomenoma, kar je razvidno iz naslednjih verzov: »Med nama so dolge ure čakanja / in dnevi bežanja od sveta in ljudi. / Med nama je češnja, ki se nad hišo sklanja / in ki iz leta v leto vse bolj se suši. // (...) Ne čakaj me mati. Ne morem priti. / Saj ne poma-ga hoditi na vas: / s časom češnja konča, a z njo morebiti / še tisto malo lepega v nas.« (MATERI – *Sanje živijo dalje*, str. 37; 2. in 4. kit.)

Drevo pa odseva tudi globoko bolečino ob smrti pesnikovega sina, saj podrto drevo prisposodablja prezgodnjo iztrganost iz življenja: »Izruvano drevo, ki sva ga skupaj podrla / pred našim domom, / je konec in prisposodba tvoja: / tako živo je tvoje telo, / izmučeno od lastnega boja, / od tal hlepelo nazaj v nebo. // Samo ptič se je spustil počivat / na deblo in dobrotljiv / začirikal v slovó: / tako je na tvojih ustnah prebival / poslednji nasmeh, ču-den, neulovljiv / kot večnost. In nič več. Samó / ta nasmeh, ptič in mrtvo drevo.« (NA-SMEH – *Dediščina*, str. 31) Izruvano drevo je podoba globoke bolečine in čustva, ki ga je težko razložiti drugače kot s poezijo. Drevo, ki ga izruvamo, konča pred svojim časom, zato prisposodablja nasilno prekinitev nečesa, kar bi še moralo živeti. Prav v teh pesmih po-stane drevo odsev najgloblje človekove žalosti in podoba trpljenja, pravzaprav je v teh be-sedilih uporabljeno najbolj intimno in čeprav je pri Pavčku najmanj pogost, prav v zbirki *Dediščina* dobiva globok pomen, postane najbolj intimna in občutena podoba človeka: »Vse si, kar si bil in kar nisi bil, / a včasih se zdi, da nisi vse to, / da si, preprosto, drevo, / ki lovi v veje pesmi, svoj trpki sad, / in jaz hodim počivat / pod krošnjo njegovo, v tvoj mr-tvi hlad.« (DREVO – *Dediščina*, str. 44; 2. kit.) Spomin na sina je ena sama velika rana, lirski subjekt mnogo razmišlja o njem in včasih se mu zdi, da je sinova smrt danost, kot je danost drevo, ki budi pesem v njem. V žalost tega spomina se zateka kot pod krošnjo in prisluhne srcu, ki iz te žalosti ustvarja poezijo. Drevo prisposodablja večnost spomina, iz ka-terega pesnik črpa pesniško moč.

Druga skupina je manjša in vsebuje pesmi, v katerih drevo kot del narave korespondira s človekom, vpliva na njegove občutke. Pavček zapiše: »(...) Srce vznemirja otožnost vrb, / dušo umiranje bega.« (PO POLJU – *Sanje živijo dalje*, str. 5; 1. kit.) Drevo s svojo lepoto pa vpliva tudi na pesnikovo ustvarjanje: »(...) In ne pozabiti, kako so lepa / naročja vrb, kamor skriva / pesmice veter, / in obzorja nedosegljiva.« (PESEM O REKI – *Dediščina*, str. 60; 3. kit.)

Pavček ima v primerjavi z ostalimi tremi avtorji najmanj pesmi z motivom drevesa, vendar je pri njem ta motiv najbolj občuten, poln globoke življenjske in pesniške prepričljivosti. Zanimivo je tudi dejstvo, da pri Pavčku skoraj vsak motiv drevesa dobiva drugačen pomen, kar za druge tri avtorje ni značilno, pri njih namreč na splošno lahko govorimo o podobnosti motiva, saj dobiva drevo podobne pomen v več pesmih. Pavček pa z vsako pesmijo ustvari novo pomensko razsežnost drevesa, saj v okviru prve skupine vsaka pesem motiv drevesa na novo oblikuje, tako drevo ni le podoba človeka nasploh, temveč dobiva kozmične in zgodovinske razsežnosti.

III.

Glede na pogostnost v poeziji četverice avtorjev ugotavljamo, da se drevo največkrat pojavlja pri Kajetanu Koviču; čeprav je od vseh štirih avtorjev izdal najmanjše število zbirk, teh je samo pet, najdemo v njih kar dvajset pesmi, ki vsebujejo motiv drevesa. Ciril Zlobec ima v sedmih zbirkah šestnajst takšnih pesmi. Po sedem zbirk sta do leta 1989 izdala tudi Janez Menart in Tone Pavček. Prvi ima trinajst pesmi z motivom drevesa, drugi deset. Zanimivo je, da se vrstni red pesnikov v zbirki *Pesmi štirih*, ponovi tudi glede na pogostnost motiva drevesa: največ ga je pri K. Koviču, najmanj pri T. Pavčku. Glede na skupine, v katere smo razvrstili motiv drevesa pri posameznem avtorju, je pri Kajetanu Koviču največ tistih pesmi, kjer je predstavljeno drevo samo po sebi, drevo kot del narave (13), sledijo pesmi, kjer je drevo ponazorjeno kot podoba človeka (5), najmanj pa je pesmi, kjer je drevo predstavljeno kot človekovo nasprotje (2). Pri Cirilu Zlobcu je največ pesmi, kjer je drevo človekova podoba (10), sledijo pesmi, kjer s pomočjo drevesa upodablja naravo (4), in pesmi, kjer je drevo človekovo nasprotje (2). Pesmi J. Menarta in T. Pavčka smo razdelili le v dve skupini. Pri Menartu je številčnejša skupina, kjer je drevo del narave (9), pesmi z drevesom kot podobo človeka so štiri. Pri Pavčku je razmerje obrnjeno. Pesmi prve skupine je več (8), dve pesmi pa sodita v skupino, kjer je drevo predstavljeno kot del narave. Pri Koviču in Zlobcu pa smo opozorili tudi na t. i. drevesne pesmi, ki so v celoti posvečene drevesu in jih v poeziji J. Menarta in T. Pavčka ne najdemo.

Razmerje lahko ponazorimo z naslednjo razpredelnico:

	Drevo kot podoba človeka	Drevo kot nasprotje človeka	Drevo kot del narave + drevesne pesmi	Skupaj
K. Kovič	5	2	11 + 2	20
C. Zlobec	10	2	2 + 2	16
J. Menart	4	/	9 + 0	13
T. Pavček	8	/	2 + 0	10

Razpredelnica ponazarja številčno razmerje motiva drevesa glede na posamezne skupine in glede na pogostnost pri posameznem avtorju. V skupini, kje je drevo poudarjeno kot sestavina narave, smo posebej označili tudi drevesne pesmi, ki so v celoti v tolikšni meri prežete s tem motivom, da zato predstavljajo poseben del tega sklopa.

Pomenska razsežnost motiva drevesa je raznolika. Motiv ni uporabljen le kot preprosta komparacija, temveč večinoma dobiva metaforične in simbolne pomene. Velik učinek dosega pesniki tudi s personifikacijami drevesa, ki živi, diha in čuti, s tem pa je primerjava drevesa in človeka postala popolnejša in prepričljivejša. Večina pesmi sooča namreč prav njiju in ju bodisi identificira bodisi med njima odkrije nasprotje.

Koliko so na število pesmi z motivom drevesa in način njegove upodobitve vplivali tuji vzori, je seveda posebno vprašanje. Najbrž pa ni brez pomena dejstvo, da so vsi štirje pesniki razgledani umetniki in prevajalci tuje poezije.

Človeka že od nekdaj vznemirja posebna značilnost drevesa, ki ima korenine vpete v zemljo, hkrati pa z vejami sega v nebo, prav zaradi tega mu je podelil številne pomene. Ne samo drevo v celoti, ampak tudi vsak njegov del posebej lahko postane prispodoba: korenine, steblo, veja, krošnja, listi ipd. Zato seveda ne preseneča, da drevo navdihuje pesnike, ki vedno znova oblikujejo individualne in svojske simbole. O tem priča tudi ta analiza, ki skuša predstaviti pomenske (in s tem seveda tudi simbolne) razsežnosti motiva drevesa v poeziji štirih avtorjev, Kajetana Koviča, Cirila Zlobca, Janeza Menarta in Toneta Pavčka.

Pesniške zbirke

Kajetan Kovič, Ciril Zlobec, Janez Menart, Tone Pavček: *Pesmi štirih*. (Zbirka Feniks, 1. zvezek). Ljubljana: Slovenski knjižni zavod, 1953.

KAJETAN KOVIČ: *Prezgodnji dan*. Koper: Lipa, 1956.

– *Korenine vetra*. Ljubljana: CZ, 1961.

– *Ogenjvoda*. Ljubljana: CZ, 1965.

– *Labrador*. Ljubljana: CZ, 1976.

JANEZ MENART: *Prva jesen*. Koper: Lipa, 1955.

– *Časopisni stihi*. Ljubljana: DZS, 1960.

– *Semafori mladosti*. Ljubljana: DZS, 1960.

– *Srednjeveške balade*. Ljubljana: CZ, 1973.

– *Pod kužnim znamenjem*. Ljubljana: DZS, 1977.

– *Statve življenja*. Ljubljana: CZ, 1979. (Zbirka je pesnikovo dotedanje zbrano delo in je navedena zaradi lažje dosegljivosti.)

TONE PAVČEK: *Sanje živijo dalje*. Ljubljana: DZS, 1958.

– *Ujeti ocean*. Koper: Lipa, 1964.

– *Zapisi*. Ljubljana: DZS, 1972.

– *Poganske hvalnice*. Ljubljana: MK, 1976.

– *Dediščina*. Ljubljana: DZS, 1983.

– *Goličava*. Maribor: Obzorja, 1988.

CIRIL ZLOBEC: *Pobeglo otroštvo*. Koper: Lipa, 1957.

– *Ljubezen*. Maribor: Obzorja, 1958.

– *Najina oaza*. Koper: Lipa, 1964.

- *Pesmi jeze in ljubezni*. Koper: Lipa, 1968.
- *Vračanja na Kras*. Koper: Lipa, 1974.
- *Kras*. Koper: Lipa, 1976.

Summary

UDC 7.043(0:886.3-1»195«)

THE MOTIF OF A TREE IN THE POETRY OF THE AUTHORS OF PESMI ŠTIRIH

The purpose of the research was to describe and explain the motif of a tree in the poetry of the four Slovene authors, who in 1953 published the collection *Pesmi štirih*. Along with the central book of the four poets, we in the analysis also took into account their later collections that had appeared until 1989. We established that the sequence in which the poets are featured in the initial collection is repeated also with a view to the frequency of the occurrence of the tree motif in their poetry: it most frequently appears with K. Kovič, less with C. Zlobec and J. Menart, and least of all with T. Pavček, in whose poetry, however, it becomes poetically persuasive and acquires the value of a deep truth of life. The dimensions of the tree motif are multiple, for the poets do not merely utilise the tree as a requisit with which to paint the landscape or the season of the year, but ascribe the tree human qualities, whereby it represents Man and his destiny. What is more, the tree is not used as a simple comparison, but acquires metaphorical and symbolic connotations. A special effect is achieved with the personifications of the tree, which lives, breathes and feels, whereby the comparison of the tree and Man became more complete and persuasive. Most of the poems confronts the two and either identifies or contrasts them.
